

היום נלמד בעזרת ה':

דף צט

[ע"פ ביאור חברותא]

והיינו דאמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו: אימתי אתי משיח? אמר ליה: לכי חפי להו חשוכא להנהו אינשי [כאשר יכסה אתכם החושך].

אמר ליה אותו מין: מילט קא לייטת לי [האם אתה מקלל אותי?]

אמר ליה: אין אני אומר את הדבר מדעתי, אלא קרא כתיב הכי: "כי הנה החשך יכסה ארץ, וערפל לאמים, ועליך יזרח ה', וכבודו עליך יראה".

תניא, רבי אליעזר אומר: ימות המשיח ארבעים שנה. שנאמר: "ארבעים שנה אקוט בדור". "אקוט" מלשון "נקטיה" [אחזו]. כלומר, בדור של ארבעים שנה, שהוא דור קטן, ומשונה מהדורות הקודמים, ומסתמא דורו של משיח הוא, שבו יהיו שינויים גדולים, באותו דור אקח את ישראל - ואמלוך עליהם.

רבי אלעזר בן עזריה אומר: שבעים שנה יהיו ימות המשיח. שנאמר: "והיה ביום ההוא ונשכחת צר שבעים שנה כימי מלך אחד". איזהו מלך מיוחד [מלך אחד] - לשון מיוחד וחשוב הוא?

הוי אומר: זה משיח.

רבי אומר: ימות המשיח יהיו שלשה דורות. שנאמר: "ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים". כלומר, עם ישראל ייראוך בדורו של המשיח, שנאמר עליו: "לפני שמש ינון שמו". וכמו כן "ולפני ירח" - לפני מלכות בית דוד [דהיינו, מלך המשיח, שמזרעו של דוד הוא] שנמשל כירח, כדכתיב: "כירח יכון עולם וגו'", "ייראוך דור דורים". "דור"

- היינו דור אחד, "דורים" - היינו שנים, הרי הם ביחד שלשה דורות.

רבי הילל אומר: אין להם משיח לישראל, שכבר אכלוהו בימי חזקיה [וכפי שנתבאר לעיל]. אלא הקדוש ברוך הוא יגאלם בעצמו, וימלוך עליהם.

אמר רב יוסף: שרא ליה מריה [ימחול לו הקדוש ברוך הוא] לרבי הילל, על שאמר דברים שאינם!

שהרי חזקיה אימת הוה [מתי היה] - בזמן בית ראשון, ואילו זכריה קא מתנבי בזמן בית שני, שהיה זמן רב אחר דורו של חזקיה, ואמר: "גילי מאד בת ציון, הריעי בת ירושלים, הנה מלכך יבוא לך, צדיק ונושע הוא, עני ורכב על חמור, ועל עיר בן אתנות". הרי שנתנבא זכריה שיבוא משיח, אף לאחר דורו של חזקיה! מוכח, שלא נתבטלה ביאת המשיח מחמת דורו של חזקיה.

תניא אידך, רבי אליעזר אומר: ימות המשיח ארבעים שנה.

ומנין אנו למדים דבר זה?

כתיב הכא, גבי אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר: "ויענך וירעבך ויאכלך", וכתוב התם, גבי ימות המשיח: "שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה". הרי שהשמחה שישמחנו הקדוש ברוך הוא לעתיד, בימות המשיח, תהיה כאותן שנים שראינו רעה. דהיינו, ארבעים שנה שהיו במדבר, שנאמר עליהן "ויענך וירעבך".

רבי דוסא אומר: ימות המשיח יהיו ארבע מאות שנה.

ומנין לנו דבר זה?

כתיב הכא: "ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה", וכתוב התם: "שמחנו כימות עניתנו". והיינו, שהשמחה שישמחנו הקדוש ברוך הוא, תהיה כאותן שנים שנתענינו. והיינו - ארבע מאות שנה, שנאמר עליהן "ועבדום וענו אותם".

רבי אומר: ימות המשיח יהיו שלש מאות וששים וחמש שנה, כמנין ימות החמה. שנאמר: "כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה". דהיינו, כשם שהמרגלים, שתרו את הארץ ארבעים יום, ולבסוף הוציאו דיבתה רעה, נענשו להיות במדבר ארבעים שנה, שנה כנגד יום, כדכתיב: "יום לשנה יום לשנה וגו'", וזהו "יום נקם", שנקמתם של המרגלים היתה שנה כנגד יום,

כך גם לענין הגאולה, "שנת גאולי באה", שנה ליום שנה ליום. שלכל יום ויום של שנה זו הכתובה במקרא זה "שנת גאולי" - נותנים שנה אחת. ואם כן, ימות המשיח יהיו שלש מאות וששים וחמש שנה, כמנין ימות השנה.

מאי "יום נקם בלבי"?

אמר רבי יוחנן, כך אמר הקדוש ברוך הוא: **ללבי - גיליתי את הדבר, שעתיד אני לנקום באוייבי, ולגאול את ישראל.** אבל לא הוצאתי את הדבר מפיו, ולכן - **לאבריי לא גליתי,** שלא יכלו לשמוע את הדבר.

רבי שמעון בן לקיש אומר: ללבי גליתי, אבל למלאכי השרת - לא גליתי.

תני אבימי בריה דרבי אבהו: ימות המשיח לישראל יהיו שבעת אלפים שנה, שנאמר: "ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך". והיות ומשוש חתן על כלה

הוא שבעה ימים [שבעת ימי המשתה], ויומו של הקדוש ברוך הוא - אלף שנים הוא, הרי שימות המשיח יהיו בעת אלפים שנה.

אמר רב יהודה אמר שמואל: משך ימות המשיח יהיה כמיום שנברא העולם - ועד עכשיו.

שנאמר: "למען ירבו ימיכם וגו' על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ". והרי לא היו ישראל על אדמתם זמן כה רב, כימים שהשמים נטויים על הארץ, דהיינו, כמיום שנברא העולם ועד עתה. אלא על כרחך שעתיד להיות כן בימות המשיח.

רב נחמן בר יצחק אמר: ימות המשיח יהיו כמשך הזמן שמימי נח - עד עכשיו. **שנאמר:** "כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ, כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בכך".

"כי מי נח" היינו כמו "כימי נח". והיינו, כחשבון השנים שנמצא בידו לאותו זמן שנשבע ה' מעבר מי נח עוד על הארץ, "כן נשבעתי", כפי אותו חשבון זמן, נשבעתי "מקצף עליך ומגער בכך", שלא אחריב את עולמי לאחר שיבא משיח, עד שיכלה זה הזמן.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו את כל הטובה שתהיה לישראל - אלא לימות המשיח.

אבל לעולם הבא - "עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו". כלומר, אין קץ לטובה שתהיה בעולם הבא.

ודברי רבי יוחנן **פליגא דשמואל** [חולקים על דברי שמואל]. **דאמר שמואל:** אין בין העולם הזה לימות המשיח - אלא שעבוד מלכיות בלבד. אבל בשאר דברים, יהיו ימות המשיח דומים לשאר ימי עולם הזה. ואילו רבי יוחנן אמר, שבימות המשיח יתקיימו כל הנבואות הטובות שנתנבאו הנביאים.

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים לא נתנבאו - אלא לבעלי תשובה. אבל צדיקים גמורים - "עין לא ראתה אלהים זולתך", אין קץ למתן שכרן.

ודבריו של רבי יוחנן **פליגא דרבי אבהו**, שסובר שבעלי תשובה נמצאים בדרגה מעולה יותר מצדיקים.

דאמר רבי אבהו: במקום שבעלי תשובה עומדין שם - צדיקים אינן עומדין שם [אינם יכולים לעמוד שם]. כי גדולה מעלתם של בעלי תשובה, ואין אחרים יכולים לעמוד במחיצתם.

ומנין לומד רבי אבהו דבר זה?

שנאמר: "שלום שלום לרחוק ולקרוב". הזכיר הפסוק **ברישא** [בתחילה] את

הרחוק, **והדר** [ולאחר מכן] הזכיר את **הקרוב. מאי רחוק -**

רחוק דמעיקרא [שהיה רחוק מתחילה] ולאחר מכן שב בתשובה, ונתקרב לקדוש ברוך הוא.

ומאי קרוב -

שהיה **קרוב** לקדוש ברוך הוא **דמעיקרא** [מתחילה], וגם **דהשתא** [עתה]. דהיינו - צדיק גמור.

והרי הזכיר הכתוב את הרחוק לפני הקרוב! מוכח שמעלתו של בעל תשובה גדולה יותר.

ורבי יוחנן, שאמר שמעלתו של הצדיק גדולה יותר משל בעל תשובה, **אמר** שכך הוא ביאור הכתוב: **לרחוק -** היינו צדיק גמור, **שהוא רחוק מעבירה** מאז ומעולם. ואילו **קרוב -** היינו בעל תשובה. **שהוא קרוב מעבירה**, ועתה, כששב בתשובה, **נתרחק ממנה**.

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: **כל הנביאים כולן לא נתנבאו את כל הטובות שבנבואותיהם - אלא למי שמשאיתו בתו לתלמיד חכם, ולעושה פרקמטיא** [סחורה] לצורך **תלמיד חכם**, שיתפרנס מכך, ולמנהג תלמיד חכם מנכסיו.

אבל תלמידי חכמים עצמן - **"עין לא ראתה אלהים זולתך"**, אין קץ למתן שכרן.

מאי "עין לא ראתה", מהו אותו שכר שעין לא ראתה מעולם?

אמר רבי יהושע בן לוי: זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית.

ריש לקיש אמר: זה עדן, שלא ראתה אותו עין מעולם.

ואם תאמר: אם לא ראתה עין אדם מעולם את עדן, **אדם הראשון היכן דר? בגן -** ולא בעדן. שהרי את עדן לא ראתה עין מעולם.

ואם תאמר: גן הוא עדן!

תלמוד לומר: **"ונהר יצא מעדן להשקות את הגן".** הרי שהגן אינו עדן, שהרי כתוב שנהר יצא מעדן, והלך להשקות את הגן, שהיה במקום אחר.

שנינו במשנתנו: **והאומר אין תורה מן השמים וכו'.**

תנו רבנן: **"כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה" -** זה האומר אין תורה מן השמים.

דבר אחר: **"כי דבר ה' בזה" -** זה אפיקורוס.

דבר אחר: "כי דבר ה' בזה" - זה המגלה פנים בתורה. ולהלן יתבאר מהם אפיקורוס ומגלה פנים.

"ואת מצותו הפר" - זה המפר ברית בשר. דהיינו, שלא מל עצמו.

ומכפל הלשון **"הכרת תכרת"** דרשין: **"הכרת" - בעולם הזה, "תכרת" - לעולם הבא.**

מכאן, מפסוק זה: "כי את דבר ה' בזה", אמר רבי אלעזר המודעי:

המחלל את הקדשים [בדברים שנאמר בהם חילול, כגון טמא שאכל תרומה],

והמבזה את המועדות [את חולו של מועד],

והמפר בריתו של אברהם אבינו [כדכתיב "ואת מצותי הפר"],

והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה,

והמלבין פני חבריו ברבים,

שכל אלו - דברים של בזיון הם, אף על פי שיש בידו של אותו אדם תורה ומעשים

טובים - אין לו חלק לעולם הבא. כדכתיב: **"הכרת תכרת".**

תניא אידך: "כי דבר ה' בזה" - זה האומר שאין תורה מן השמים.

ואפילו אם אמר אותו אדם: כל התורה כולה מן השמים, חוץ מפסוק זה [כלומר,

חוץ מפסוק אחד, זה או אחר], שלא אמרו הקדוש ברוך הוא, אלא משה מפי

עצמו אמרו - זהו "כי דבר ה' בזה".

ואפילו אמר: כל התורה כולה מן השמים, חוץ מדקדוק זה [דהיינו, דרשה אחת

שדורשים מחסרות ויתרות שבתורה], או חוץ מקל וחומר זה, או חוץ מגזרה שוה

זו - זה הוא "כי דבר ה' בזה".

תניא, היה רבי מאיר אומר: הלומד תורה, ואינו מלמדה לאחרים - זה הוא "דבר

ה' בזה".

רבי נתן אומר: כל מי שאינו משגיח על המשנה, שאומר שאינה עיקר.

רבי נהוראי אומר: כל שאפשר לעסוק בתורה - ואינו עוסק. שהיות והוא יכול

לעסוק בתורה, ועוסק באותו זמן בדברים אחרים, הרי הוא מבזה את התורה כלפי

אותם דברים, שהיא פחות חשובה בעיניו.

רבי ישמעאל אומר: זה העובד עבודה זרה.

מאי משמעה? איך משמע מהפסוק "כי דבר ה' בזה", שזהו העובד עבודה זרה?

דתנא דבי רבי ישמעאל: "כי דבר ה' בזה"

- זה העובד עבודה זרה, שהרי הוא מבזה דבור שנאמר [לו למשה] מסיני מפי

הקדוש ברוך הוא עצמו [וזוהו "דבר ה'"]: **"אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים**

אחרים וגו'".

רבי יהושע בן קרחה אומר: כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה - זומה לאדם שטורח וזורע תבואה, ולבסוף אינו קוצר. הרי שלא עלה בידו דבר מכל עמלו!

רבי יהושע אומר: כל הלומד תורה ומשכחה - זומה לאשה שיוולדת, ולבסוף קוברת את הילדים שילדה. הרי שלא עלה בידה מאומה!

רבי עקיבא אומר: זמר בכל יום, כלומר, אף שלימודך סדור ושגור בפיו כמו זמר, הוה מסדר ומזמר לימודך שוב בכל יום. ואז תזכה שיהיה לך לעולם הבא זמר, שמחה ושירים, בכל יום.

אמר רב יצחק בר אבודימי: מאי קרא [היאך למדים דבר זה מהמקרא]? שנאמר: "נפש עמל - עמלה לו, כי אכף עליו פיהו".

וכך הוא פירוש הפסוק: "נפש עמל", מה שהוא עמל במקום זה, בעולם הזה, "עמלה לו". דהיינו, ותורתו עומלת לו במקום אחר, דהיינו - לעולם הבא. "כי אכף עליו פיהו", משום שהוא שם דברים בפיו תמיד, כפי שהאוכף נמצא תמיד על החמור.

אמר רבי אלעזר: כל אדם - לעמל נברא. שנאמר: "כי אדם לעמל יולד". אבל, ממקרא זה עדיין איני יודע האם לעמל התלוי בפה נברא, אם [או שמא] לעמל מלאכה נברא.

כשהוא אומר "כי אכף עליו פיהו", דהיינו, שהוא שם בפיו דברים תמיד, כאוכף, שנמצא תמיד על החמור, הוה אומר: לעמל פה נברא.

ועדיין איני יודע אם לעמל פה שבעיסוק בתורה נברא, אם לעמל שיחה בעלמא. כשהוא אומר: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיו", הוה אומר: לעמל פה שבעיסוק בתורה נברא.

והיינו דאמר רבא: כולוהו גופי [כל הגופים] - דרופתקי נינהו [טרחנים הם]. כלומר, לעמל נברא.

טובי לדזכי [אשרי מי שזכה] דהוה דרופתקי דאורייתא [שהיה עמלו בתורה].

עוד כתוב: "נאף אשה חסר לב". אמר ריש לקיש: זה הלומד תורה לפרקים, ואינו לומד תדיר. והרי הוא כאדם שאינו נשוי אשה, שבועל פעמים את זו, ופעמים את זו. שנאמר: "כי נעים כי תשמרם בבטנך, יכנו יחדו על שפתך". כלומר, אימתי "תשמרם בבטנך", היאך יהיו דברי תורה שמורים בבטנך - כאשר "יכנו יחדו על שפתך", אם תלמדם ותשננם תדיר.

תנו רבנן: "והנפש אשר תעשה ביד רמה", זה מנשה בן חזקיה, שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי. אמר: וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא פסוקים אלה:

"ואחות לוטן תמנע", "ותמנע היתה פילגש לאליפז", "וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה?" לאיזה צורך כתב משה פסוקים אלו בתורה?!

יצאה בת קול ואמרה לו: "תשב באחיך תדבר, בן אמך תתן דפי, אלה עשית והחרשתי, דמית היות אהיה כמוך, אוכיחך ואערכה לעיניך". והיינו, שאתה יושב ודורש בהגדות של דופי, ומדבר באחיך [הוא משה רבינו, שכל ישראל אחים], ונותן בו דופי, שאתה אומר שכתב בתורה דברים שאין צריכים.

"אלה עשית והחרשתי, דמית היות אהיה כמוך", וכי אחריש על דבריך, ותחשוב שאהיה כמוך, לדבר שוא ושקר?

לא כן. אלא **"אוכיחך ואערכה לנגדך"**, שהוצרכו דברים אלו להכתב [וכפי שמבואר להלן].

ועליו מפורש בקבלה: "הוי משכי העון בחבלי השוא, וכעבות העגלה חטאה". [חבלי השוא] – היינו בחינים, שהיה מנשה חוטא בלי שהיתה לו שום הנאה מכך.

מאי "כעבות העגלה"? אמר רבי אסי: יצר הרע, בתחלה דומה לחוט של כוביא, שנקל להתגבר עליו. ולבסוף, לאחר שפיתה וניצח את האדם, דומה הוא לעבות העגלה, שכבר קשה מאוד להתגבר עליו.

והיות דאתן עלה [שהבאנו כבר מקרא זה] **מיהת, "אחות לוטן תמנע" – מאי היא? מה נתכוין הכתוב לומר בזה?**

תמנע – בת מלכים הואי [היתה]. **דכתיב: "אלוף לוטן אלוף תמנע".** וכל אלוף – **מלכותא בלא תאגא** [שר גדול, אבל בלי כתר] **היא.** וכיון שתמנע היתה אחות לוטן, שהיה אלוף, ודאי היתה גם היא בת מלך. **בעיא תמנע לאיגורי** [רצתה להתגייר].

באתה אצל אברהם יצחק ויעקב – ולא קבלוה.

הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו, שהיה מזרע יצחק.

משום שאמרה בלבה: **מוטב תהא שפחה לאומה זו,** לבני אברהם יצחק ויעקב, שהם יראי שמים, **ולא תהא גבירה לאומה אחרת.** **נפק מינה** [יצא ממנה] **עמלק, דצערניהו לישראל.**

מאי טעמא? למה נענשו ישראל בכך שיצא ממנה עמלק?

משום **דלא איבעי להו לרחקה** [שלא היו צריכים אברהם יצחק ויעקב לרחק אותה מתחת כנפי השכינה], אלא היו צריכים לקבלה ולגיירה.

ולשם מה נאמר המקרא: **"וילך ראובן בימי קציר חטים"?**

אמר רבא ברבי יצחק אמר רב: "מי קציר חטים" היינו לאחר שקצרו את השדה, שאז הכל רשאים להכנס לתוך שדה חברים. **מכאן לצדיקים, שאין פושטין ידיהן בגזל.**

"וימצא דודאים בשדה". מאי דודאים? אמר רב: יברוחי [כך תרגם אונקלוס את המילה "דודאים". ולא נתפרש מהם יברוחי].
לוי אמר: סיגלי.

רבי יונתן אמר: סביסקי [סיגלי וסביסקי מיני בשמים הם].
אמר רבי אלכסנדר: כל העוסק בתורה לשמה - **משים שלום בפמליא** [חיילות] של מעלה, ובפמליא של מטה.

שנאמר: "או יחזק במעזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי". "מעזי" - היא התורה. ונאמר "שלום לי", "שלום יעשה לי", היינו פעמיים שלום. בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה.

רב אמר: העוסק בתורה לשמה - **כאילו בנה פלטרין** [ארמונות] של מעלה ושל מטה. **שנאמר:** "ואשם דברי בפך ובצל ידי כסיתך לנטע שמים וליסד ארץ". "לנטע שמים וליסד ארץ" - היינו פלטרין של מעלה ושל מטה.

רבי יוחנן אמר: אף מגין על כל העולם כולו. **שנאמר:** "ובצל ידי כסיתך". כי צל ידו ורשותו של הקדוש ברוך הוא - הוא עולם ומלואו. ואמר, שכל מה שמגן בצל ידו על העולם, היינו "כסיתך" - בשבילך.

ולוי אמר: אף מקרב את הגאולה. **שנאמר** בהמשך הפסוק דלעיל: **"ולאמר לציון עמי אתה".**

אמר ריש לקיש: כל המלמד את בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו. **שנאמר:** "ואת הנפש אשר עשו בחרן", ותרגם אונקלוס: "דשעבידו לאורייתא בחרן". הרי שקורא הכתוב למלמד אחרים - עשיה.

רבי אלעזר אומר: כאילו עשאן לדברי תורה [כאילו עשה את דברי התורה]. **שנאמר:** "ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אתם".

רבא אמר: כאילו עשאו לעצמו [כאילו עשה את עצמו]. **שנאמר:** "ועשיתם אתם". אל תקרי אתם [האל"ף בניקוד חולם], אלא אתם [האל"ף בניקוד פתח].

אמר רבי אבהו: כל המעשה את חבירו לדבר מצוה [הגורם לחבירו שיעשה דבר מצוה] - **מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה בעצמו** [את אותו דבר מצוה]. ומנין לנו דבר זה?

שנאמר שאמר הקדוש ברוך הוא למשה: **"ומטך אשר הכית בו את היאר".**

ויש לתמוה: וכי משה הכהו? והלא אהרן הכהו, כפי שנאמר: "אמור אל אהרן קח מטך וגו'!"

אלא לומר לך: כל המעשה את חבירו לדבר מצוה - מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. ולכן, היות ומשה אמר לאהרן שיכה את היאור, נחשב הדבר כאילו עשה משה את המעשה.

שנינו במשנתנו, שאחד מאלו שאין להם חלק לעולם הבא הוא **אפיקורוס**. וצריכים אנו לבאר, מהו "אפיקורוס".

רבי ורבי חנינא אמרי תרוייהו: אפיקורוס - זה המבזה תלמיד חכם.

רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי: זה המבזה את חבירו בפני תלמיד חכם. והוינן בה: **בשלמא למאן דאמר שהמבזה חבירו בפני תלמיד חכם - אפיקורוס הוי,** לשיטתו אפשר לומר שהמבזה את תלמיד חכם עצמו - **מגלה פנים בתורה שלא כהלכה הוי.** כי "אפיקורוס" משמע לשון הפקר בעלמא. ואילו "מגלה פנים בתורה", משמע דבר חמור יותר. והיינו, שהוא מעיז פניו כלפי עוסקי תורה.

אלא למאן דאמר שהמבזה תלמיד חכם עצמו, שדבר חמור הוא - רק אפיקורוס הוי, כל שכן שהמבזה חבירו בפני תלמיד חכם, שהוא דבר קל יותר, אינו "מגלה פנים בתורה"! אם כן, **מגלה פנים בתורה - כגון מאי** [מי נחשב מגלה פנים בתורה]?

ואמרינן: מגלה פנים בתורה היינו כגון מנשה בן חזקיה, שהיה דורש דרשות של דופי.

ואיכא דמתני לה אסיפא [ויש שאמרו את המחלוקת על מה ששנינו בסוף המשנה], שהמגלה פנים בתורה אין לו חלק לעולם הבא.

רב ורבי חנינא אמרי: זה המבזה תלמיד חכם.

רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי: זה המבזה את חבירו בפני תלמיד חכם. והוינן בה: **בשלמא למאן דאמר שהמבזה תלמיד חכם עצמו,** שהוא דבר חמור - **מגלה פנים בתורה הוי,** לשיטתו אפשר לומר שהמבזה חבירו בפני תלמיד חכם, שהוא דבר קל יותר - **אפיקורוס הוי.**

אלא למאן דאמר שהמבזה חבירו בפני תלמיד חכם, שהוא דבר קל - **מגלה פנים בתורה הוי,** הרי לשיטתו אי אפשר לומר שהמבזה תלמיד חכם עצמו, שהוא דבר חמור יותר, הוא אפיקורוס, שמשמעו רק הפקר, שהוא דבר קל יותר מהמגלה פנים בתורה! אם כן, **אפיקורוס - כגון מאן?**

אמר רב יוסף: כגון הני דאמרי [כגון אלו שאומרים]: **מאי אהנו לן רבנן? לדידהו קרו, לדידהו תנו** [מה הועילו לנו חכמים בלימוד התורה שהם לומדים? לצורך עצמם הם קורים בתורה, ולצורך עצמם הם שונים].

והם אינם יודעים, שהעולם מתקיים בזכות לומדי התורה.

אמר ליה אביי: האי, אלו שאומרים כך, אינם רק אפיקורסים, אלא מגלה פנים בתורה נמי הוא. דהרי כתיב: "אם לא בריתי יומם ולילה - חקות שמים וארץ לא שמתי". הרי שכתוב בתורה, שהעולם מתקיים רק בזכות לימוד התורה! ואלו אומרים שהחכמים אינם מועילים דבר!

אמר רב נחמן בר יצחק: מהכא, מפסוק זה דלהלן, נמי שמע מינה שהצדיקים מועילים לאחרים. **שנאמר** כשהתפלל אברהם על אנשי סדום, שאמר לו הקדוש ברוך הוא: "אם אמצא בסדם חמשים צדיקים **ונשאתי לכל המקום בעבורם**". הרי שמועילים הצדיקים לכל אנשי המקום!

אלא, מהו אפיקורוס?

כגון תלמיד דיתיב קמיה רביה [שיושב לפני רבו], **ונפלה ליה שמעתא בדוכתא אחריתי** [ונזכר בשמועה בענין אחר], **ואמר: "הכי אמרינן התם"** [כך אמרנו שם], **ולא אמר "הכי אמר מר"** [כך אמר הרב]. והרי זה חוסר כבוד לרבנו.

רבא אמר: אפיקורוס - היינו כגון הני דבי בנימין אסיא, דאמרי: מאי אהני לן רבנן [מה הועילו לנו חכמים?]